

Остропілець В. Р.,
здобувач

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ З ІНШИМИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Анотація. У статті розкривається зміст понять «взаємодія», «сутність», «особливість» та суміжних їм термінів. Проаналізовані наукові підходи до трактування взаємодії. Автором сформульована дефініція взаємодії органів досудового розслідування МВС України з іншими правоохоронними органами, визначається сутність такої взаємодії та виділяються її особливості.

Ключові слова: сутність, особливості, взаємодія, органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України, інші правоохоронні органи.

Постановка проблеми. Досудове розслідування кримінальних правопорушень є однією зі стадій кримінального провадження, що насамперед переслідує мету захисту прав, свобод і законних інтересів громадянина та людини. Ця діяльність є одним із засобів боротьби зі злочинністю. Чимало органів наділені повноваженнями реалізувати таку діяльність. Проте трапляються випадки, коли сил і засобів таких органів недостатньо для ефективного виконання своїх повноважень наодинці. Тобто потрібна акумуляція ресурсів декількох уповноважених на те органів задля забезпечення ефективного провадження досудового розслідування кримінальних правопорушень. Однією з форм такого роду об'єднання зусиль декількох органів, у тому числі органів досудового розслідування МВС України й інших правоохоронних органів, є взаємодія зазначених суб'єктів.

Ми цілком погоджуємося з тим, що законодавець розмежував напрями діяльності із боротьби зі злочинністю. Ось чому залежно від компетенції здійснення тих чи інших функцій завдання боротьби зі злочинністю покладено на різні органи. Проте такий механічний поділ у жодному разі не свідчить, що інтереси цих органів, служб, їх працівників, які вирішують ці завдання, ніколи не перетнуться під час проведення різних заходів, пошуку тих самих аналогічних об'єктів, фіксації інформації кримінального чи розвідувального характеру. Особливо зазначене стосується пошуку інформації у сферах, де здійснюється оперативно-розшукова діяльність різними відомствами, що підлягає перевірці зусиллями підрозділів, які мають різну відомчу підпорядкованість. Наведене вкотре вказує на необхідність функціонування підрозділів різних правоохоронних відомств у процесі розкриття та розслідування злочинів не ізольовано, а в рамках комплексної діяльності, у безпосередньому й опосередкованому взаємозв'язку та взаємодоповнюваності, тобто у взаємодії [1, с. 262–263]. На багатогранність взаємодії як процесу, пояснюючи цим її неізольованість, вказував і Т.М. Єсетов [2, с. 8].

Відповідно, дослідження проблемних питань взаємодії є актуальним, особливо в наш час, коли кардинальних змін зазнають правоохоронні органи та законодавство, що регламентує їх діяльність.

Поняття взаємодії, її сутність та особливості неодноразово були предметом дослідження О.М. Бандурки, Г.О. Борисенко,

С.А. Буткевича, О.Ф. Долженкова, Ю.В. Дубка, І.О. Кириченка, О.В. Копана, М.В. Корнієнка, В. В. Крутова, С.О. Кузниченка, В.А. Лаптія, В.І. Олефіра, В.І. Петрова, А.М. Подоляки, М.Б. Саакяна, Д.В. Талалая, О.М. Шмакова та інших. Однак, незважаючи на значну розробленість вказаного питання, низка аспектів залишається невирішеними. Зокрема, досі відсутнє однозначне тлумачення взаємодії в цілому та взаємодії органів досудового розслідування МВС України з іншими правоохоронними органами зокрема. Не з'ясувалися сутність та особливості взаємодії органів досудового розслідування МВС України з іншими правоохоронними органами. Саме тому метою цього дослідження є формулювання визначення взаємодії органів досудового розслідування МВС України з іншими правоохоронними органами та з'ясування її сутності й особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із законами логіки та наукового пошуку з'ясування сутності будь-якого явища, процесу чи предмета неможливе без попереднього звернення до етимології чи семантики цього об'єкта. У зв'язку із цим ми розпочнемо висвітлення окресленої проблематики зі з'ясування змісту терміну «сутність» та «взаємодія».

Слово «сутність» тлумачать як найголовніше, основне, істотне в кому-, чому-небудь; суть, сенс, зміст; головне, визначальне в предметі, що зумовлене глибинними зв'язками й тенденціями розвитку та пізнається на рівні теоретичного мислення [3, с. 1417]. Можна помітити, що «сутність» трактується за допомогою термінів «сенс», «зміст», «значення». Тому вважаємо за необхідне з'ясувати зміст цих понять. Сенс – це сутність чого-небудь; значення; зміст; те, що відіграє особливу роль, має виняткове значення; сила; розумна підстава, рація; доцільність, корисність чого-небудь; мета, основне призначення чого-небудь; почуття, замисел [3, с. 1306].

Філософи під сутністю розуміють:

– внутрішню, глибинну основу речей та явищ світу, їх найбільш сталу складову (будову, механізм та спосіб функціонування, призначення). Згідно з визначенням Г.В.Ф. Гегеля сутність не є частиною субстрату речі, а постає тим типом зв'язку, який охоплює всі її прояви та характеристики, тому в науці сутність виражається законом. Пізнання сутності здійснюється теоретичним мисленням і є важливою метою пізнання. Сутність співвідноситься з явищем [4, с. 202];

– те, що складає суть речі, сукупність її істотних властивостей, субстанційне ядро самостійно існуючого істотного [5, с. 444];

– внутрішній зміст предмету, що виражається в єдності всіх багатообразних і суперечливих форм його буття [6, с. 638].

У філософській енциклопедичній літературі зміст визначають як сукупність (або система) певним чином пов'язаних між собою елементів, частин, процесів, властивостей певного явища, що співвідноситься з формою та матерією. Наприклад, згідно з міркуванням Г.В.Ф. Гегеля зміст виникає внаслідок по-

єднання форми з матерією. Через таке поєднання матерія набуває характеру визначеності, а подальші взаємодії форми та змісту забезпечують впорядкованість певного явища як саме такого з певною якістю та процесуальністю [4, с. 89–90]. Зміст – це те, що наповнює форму, та те, із чого вона реалізується. Зміст поняття, на відміну від його обсягу, є сукупністю його ознак; всезагальна характеристика цінності, значення якої-небудь речі. В естетиці зазначене поняття вживається як позначення цінного та значимого змісту естетичного предмету на відміну її форми; у логістиці – приналежність «властивості» до «матеріального утворення» [5, с. 422].

Значення є одним із вихідних понять лінгвістичної філософії, яке покликане виявити сутність знака: знак лише тоді може виконати свою функцію, коли він є носієм значення. У наш час існують доволі складні та розгалужені концепції значення: одні науковці вважають, що значення передбачає реальне існування того, на що вказує знак; інші – що для значення важливою є референція, оскільки існують знаки, яким немає реального відповідника; деякі вчені наполягають на тому, що значення завжди є умовним і залежить від згоди людей та контексту використання знаків тощо. Важливим є те, що спроби певних напрямів сучасної філософії знайти саме в знаковій діяльності ключ до найважливіших проблем людини, культури, пізнання наштовхнулись на принципову неможливість зафіксувати однозначні зв'язки знаків із їх значенням [4, с. 91]. Інакше кажучи, значення – це важливість, значимість, роль предмета, дія в людській діяльності [5, с. 166]; смисловий зміст слова; предмет чи клас предметів, який позначається цим виразом; мисленнєвий зміст, тобто ту інформацію, що закладена у виразі, завдяки якій відбувається віднесення виразу до того чи іншого предмета (предметів) [6, с. 200].

Отже, під сутністю чого-небудь слід розуміти те головне, що визначає його зміст і значення. Відповідно, сутністю взаємодії органів досудового розслідування МВС України з іншими правоохоронними органами є ті основні складові, що у своїй сукупності формують зміст цієї діяльності та вказують на її значення в організації кримінального провадження.

Щодо взаємодії, то в сучасній українській мові це слово вживається для позначення взаємного зв'язку між предметами в дії, а також погодженої дії між ким-, чим-небудь; взаємного впливу тіл чи частинок, який зумовлює зміну стану їхнього руху [3, с. 125]. Також для позначення взаємодії інколи вживається слово співпраця, яке тлумачиться як спільна з ким-небудь діяльність [3, с. 1367].

Філософи ж виділяють взаємодію як окрему категорію. Зокрема, у філософії І. Канта вона є категорією відношення, що породжує єдність речей і процесів чуттєвого світу. В оціночній теорії, зокрема у філософії Г.Ф. Лейбніца та Р.Г. Лотце, взаємодія розуміється метафізично. У психології взаємодія є взаємним впливом душі та тіла, психічного та фізичного [5, с. 66].

Термін «взаємодія» також є широкоживаним і в юридичній літературі. Він у правовому аспекті є багатограним. Така ситуація пояснюється тим, що взаємодія є спільним поняттям одночасно для багатьох галузей права та юридичних наук. Зокрема, поняття «взаємодія» досліджується вченими в царині теорії управління, кримінології, кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності.

Насамперед слід зазначити, що взаємодія будь-яких державних органів, у тому числі й правоохоронних, є різновидом соціальної взаємодії. Під останньою прийнято розуміти реалізацію соціальних функцій кожного з партнерів, заснованих на спільності в розумінні ситуації, змісту дій, визначених взаємоузгодженістю [7, с. 15].

Вважаємо доцільним розглянути окремі підходи до трактування взаємодії задля виділення системи характерних цій діяльності ознак і формулювання власного визначення вказаного терміну.

Так, взаємодія як узгоджена за місцем і часом сумісна діяльність, спрямована на досягнення загальної мети [8, с. 12]. Причому взаємодія як управлінська категорія виявляється не тільки у внутрішньоорганізаційній діяльності системи, але й у зовнішніх її функціях [9, с. 500]. Взаємодія ж органів внутрішніх справ з іншими правоохоронними органами є об'єктивною необхідною умовленою єдиною метою та загальними завданнями та такою, що здійснюється в межах чинного закону, спільна, погоджена за метою, місцем і часом діяльність органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів у конкретних організаційно-управлінських формах [10, с. 12]. Це такий стан взаємозв'язків між відповідними правоохоронними органами, що створює умови для спільної узгодженої діяльності. Причому метою такої діяльності є ефективна реалізація вимог Конституції та законів України, а також забезпечення правопорядку [11, с. 233].

Взаємодія – це взаємозв'язок органів і посадових осіб, які забезпечують правильне співвідношення повноважень, методів і засобів, які притаманні кожному з учасників взаємодії [12, с. 662].

Взаємодія є виявом ініціативи виконавців, результатом виконання ними вимог відповідних нормативних актів, тобто є результатом координуючих зусиль суб'єкта управління. Водночас слід розуміти, що взаємодія досягається передусім чітким визначенням прав і обов'язків спільно діючих сторін, їх взаємною відповідальністю та відповідальністю перед вищою за ієрархією системою управління. Це є необхідною умовою успішного функціонування всієї системи. До того ж чимало залежить від особистого контакту між керівниками взаємодіючих сторін, що психологічно сприятливо впливає на їх стосунки [9, с. 253].

Також розповсюдженим є розуміння взаємодії як складної форми управлінської діяльності, що характеризує ступінь, способи та форми взаємного впливу елементів соціально-економічних систем у процесі їх планомірно-цілеспрямованого функціонування та розвитку. Причому акцентується увага на тому, що, забезпечуючи внутрішню єдність та узгодження в роботі всіх елементів управляючої системи, взаємодія створює чіткий працюючий механізм управління [13, с. 9–16; 14, с. 513].

Щодо органів внутрішніх справ В.М. Шванков запропонував таке визначення: «Взаємодія – це ділове співробітництво на основі взаємодопомоги частин й елементів системи органів внутрішніх справ із метою найбільш ефективного розв'язання боротьби зі злочинністю та охорони громадського порядку» [15, с. 10]. Ю.Ф. Кравченко пропонує визначати взаємодію в органах внутрішніх справ як такий стан взаємозв'язків між елементами системи органів внутрішніх справ, за якого вони справляють взаємний вплив один на одного та на відповідну сферу діяльності [9, с. 503].

В.М. Олійник, досліджуючи питання взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ і податкової міліції, запропонував розуміти під останньою системою основоположних ідей, які сформовані з урахуванням наукових досліджень та практики оперативно-розшукової діяльності на сучасному етапі та здатні найбільш повно забезпечити виконання завдань боротьби зі злочинністю [14, с. 516].

В.Ю. Шепітько слушно зазначає, що взаємодія є однією з форм організації розслідування. На думку вченого, взаємодія правоохоронних органів та інших державних органів і службових осіб у процесі розкриття та розслідування злочинів яв-

ляє собою узгоджену діяльність різноманітних ланок однієї або декількох організованих систем, спрямовану на досягнення спільної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу [16, с. 19].

В.М. Тертишник пропонує розглядати взаємодію слідчих, оперативних працівників та співробітників експертних підрозділів як засновану на законі та інших нормативних актах спільну діяльність суб'єктів, які мають різну компетенцію та спеціалізацію, а також різний рівень знань у галузі криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, кримінального права та процесу, спрямовану на досягнення загальної мети розкриття та розслідування злочинів, встановлення об'єктивної істини та забезпечення правильного застосування закону [17, с. 505].

Колектив авторів монографії «Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів» пропонує виділяти визначення поняття взаємодії у вузькому та широкому розумінні. Так, у вузькому розумінні взаємодія під час виявлення, розслідування та попередження злочинів повинна розглядатися як сумісна діяльність спеціалізованих суб'єктів, для яких є характерним виконання одних і тих же завдань, але з використанням різних засобів і методів. Причому до спеціалізованих суб'єктів, на думку вчених, мають бути віднесені насамперед слідчі й оперативно-розшукові підрозділи правоохоронних органів, для яких виявлення, розслідування та попередження злочинів є головним завданням. У широкому ж розумінні взаємодія під час виявлення, розслідування та попередження злочинів – це сумісна діяльність правоохоронних органів і неспеціалізованих суб'єктів, де до останніх належать державні та недержавні структури, для яких боротьба зі злочинністю не є основним завданням [7, с. 20–21].

Аналіз зазначених підходів до визначення взаємодії дозволив нам сформулювати таку дефініцію. Взаємодія органів досудового розслідування МВС України з іншими правоохоронними органами – це спільна узгоджена діяльність зазначених органів, спрямована на забезпечення ефективності досудового розслідування кримінальних правопорушень шляхом раціонального застосування повноважень, методів і засобів, які притаманні кожному з її учасників. Сутністю ж такої взаємодії є власне її зміст.

Зокрема, Р.Л. Степанюк, характеризуючи сутність взаємодії, пропонує виділяти такі її елементи:

- узгодженість (скоординованість) діяльності;
- спільність діяльності;
- мета діяльності;
- зміст діяльності;
- наявність як мінімум двох суб'єктів [18, с. 195].

На наш погляд, сутність взаємодії органів досудового розслідування МВС України з іншими правоохоронними органами становлять суб'єкти, мета, завдання, зміст, характер і засоби узгодженої спільної діяльності з організації та провадження досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Особливість – це характерна риса, ознака, властивість чого, чого-небудь, своєрідність, специфіка чого-небудь [3, с. 862]. Зауважимо, що особливість трактується за допомогою слів «ознака», «властивість» та «риса». Тому звернемося й до їх тлумачення. [3, с. 834].

У юридичній літературі питання особливостей взаємодії, як уже зазначалося, були предметом дослідження багатьох учених. Отже, зупинимось на окремих наукових підходах до вирішення вказаного питання.

Взаємодії як діяльності притаманні окремі ознаки, що відрізняють її із числа інших видів і спрямувань діяльності, а саме:

- активна форма діяльності;
- наявність не менше двох суб'єктів;

- погодженість заходів;
- спрямованість діяльності;
- наявність нормативного підкріплення;
- ієрархічність суб'єктів взаємодії;
- спільність дій;
- зміст завдань, що виконуються суб'єктами взаємодії [9, с. 500].

Взаємодія передусім полягає в тому, що вона дає змогу комплексно, оперативно й ефективно використовувати наявні сили, засоби й можливості різних відомств, органів, служб і підрозділів з урахуванням їх специфіки та компетенції. Належна їй організація забезпечує успішне виконання завдань, визначених чинним законодавством, певним колом відповідних суб'єктів [20, с. 291].

Таким чином, з урахуванням зазначеного пропонуємо виділяти такі особливості взаємодії органів досудового розслідування МВС України з іншими правоохоронними органами:

- виправданість об'єднання зусиль декількох підрозділів (органів) задля досягнення єдиної мети;
- узгодженість діяльності;
- спільність мети та завдань різних органів;
- врахування специфіки та компетенції суб'єктів взаємодії;
- однакове розуміння та виконання поставлених перед її учасниками завдань.

Висновки. Отже, взаємодія органів досудового розслідування МВС України з іншими правоохоронними органами є одним із засобів боротьби зі злочинністю, що дозволяє об'єднати зусилля декількох органів заради досягнення спільної мети – швидкого, всебічного, неупередженого й ефективного досудового розслідування кримінальних правопорушень. Сутність такої діяльності виражається через такі елементи, як суб'єкти, мета, завдання, зміст, характер і засоби взаємодії. Основною особливістю взаємодії є єдине розуміння для всіх без винятку її учасників суті їх дій, їх спрямованості та задуму.

Література:

1. Малярова В.О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика : [монографія] / В.О. Малярова ; за ред. докт. юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С.М. Гусарова. – Х. : Діа плюс, 2013. – 422 с.
2. Есетов Т.М. Особенности организации взаимодействия разноведомственных сил и средств, выполняющих задачи в совместных специальных операциях / Т.М. Есетов : сб. науч. пр. Нац. акад. Прикордонних військ України. Серія «Військові та технічні науки». – 2009. – № 50. – С. 8–11.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
4. Петрушенко В.Л. Філософський словник: терміни, персоналії, сентенції / В.Л. Петрушенко. – Львів : Магнолія 2006, 2011. – 352 с.
5. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 2012. – 576 с.
6. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.
7. Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів : [монографія] / [кол. авт.: А.Ф. Волобуєв, І.М. Осика, Р.Л. Степанюк та ін.] ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. А.Ф. Волобуєва. – Х. : Курсор, 2009. – 320 с.
8. Козлов Ю.М. Координация в управлении народным хозяйством / Ю.М. Козлов. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1976. – 172 с.
9. Теорія управління органами внутрішніх справ : [підручник] / за ред. канд. юрид. наук Ю.Ф. Кравченка. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 1999. – 702 с.
10. Стахов Я.Г. Взаимодействие органов внутренних дел с другими правоохранительными органами по обеспечению охраны общественного порядка / Я.Г. Стахов // Административно-правовые и организационные вопросы совершенствования деятельности органов внутренних дел по охране общественного порядка и обще-

ственной безопасности : сборник научных трудов. – М. : Академия МВД СССР, 1989. – С. 12.

11. Фещенко Л.О. Теоретичні основи поняття взаємодії правоохоронних органів / Л.О. Фещенко // Держава і право : збірник наукових праць. Серія «Юридичні і політичні науки». – 2004. – Вип. 24. – С. 230–234.
12. Криміналістика : [учебник для вузов] / под ред. Н.Ф. Герасимова, Л.Я. Дряпкина, Е.П. Ищенко. – 2-е издание. – М. : Высш. школа, 2000. – 672 с.
13. Взаимодействие органов управления производством / под ред. О.В. Козловой, Г. Коциолека. – М. : Мысль, 1983. – 462 с.
14. Олійник В.М. Поняття та принципи взаємодії при виявленні та розкритті злочинів у сфері господарської діяльності / В.М. Олійник // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 511–518 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12ovmcdg.pdf>.
15. Шванков В.М. Теоретические основы координации и взаимодействия в органах внутренних дел / В.М. Шванков. – М. : Академия МВД СССР, 1978. – 174 с.
16. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : [монографія] / [кол. авторів: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.] ; за ред. В.Ю. Шепітька. – Х. : Право, 2006. – 624 с.
17. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В.М. Тертишник. – К. : А.С.К., 2004. – 1056 с.
18. Степанюк Р.Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : [монографія] / Р.Л. Степанюк ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. А.Ф. Волобуєва. – Х. : НікаНова, 2012. – 382 с.
19. Аксенов А.А. Организация взаимодействия в органах внутренних дел как функция управления : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / А.А. Аксенов. – М., 1974. – 24 с.
20. Талалай Д.В. Особливості взаємодії суб'єктів службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку / Д.В. Талалай, Г.О. Борисенко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2013. – Т. 26 (65). – № 1. – С. 289–295.

Остропилець В. Р. Сущность и особенности взаимодействия органов предварительного расследования Министерства внутренних дел Украины с другими правоохранительными органами

Аннотация. В статье раскрывается содержание понятий «взаимодействие», «сущность», «особенность» и смежных им терминов. Проанализированы научные подходы к трактовке взаимодействия. Автором сформулирована дефиниция взаимодействия органов предварительного расследования МВД Украины с другими правоохранительными органами, определяется сущность такого взаимодействия и выделяются его особенности.

Ключевые слова: сущность, особенности, взаимодействие, органы предварительного расследования Министерства внутренних дел Украины, другие правоохранительные органы.

Ostropilets V. The essence and characteristics of the interaction of the preliminary investigation of Ministry of Internal Affairs of Ukraine with other law enforcement agencies

Summary. The article reveals the meaning of “interaction”, “nature”, “feature” and related terms to them. Scientific approaches to the interpretation of the interaction are analyzed. The author has formulated the definition of interaction of the preliminary investigation of MIA of Ukraine with other law enforcement agencies determined the nature of this interaction and its distinguished features.

Key words: nature, characteristics, interaction, pre-trial investigation of Ministry of Internal Affairs of Ukraine, other law enforcement agencies.